

DJEČJA PERCEPCIJA KOMUNIKACIJE U OBITELJI

MARIJA LEBEDINA-MANZONI, TIHANA DELIĆ I ANTONIJA ŽIŽAK

Primljeno: svibanj 2001.
Prihvaćeno: listopad 2001.

Izvorni znanstveni rad
UDK: 316.77

Ispitivana je percepcija sadržaja, funkcija i tipovi interpersonalne komunikacije u obiteljima ispitanika te utvrđena razlika u percepciji obilježja komunikacije u obiteljima djece različitih životnih statusa (učenika srednjih škola, korisnika CZSS i korisnika tretmana specijaliziranih institucija za djecu i mladež s poremećajima u ponašanju). Uzorak ispitanika činilo je 953 djece u dobi do 18 godina. Obilježja komunikacije u obitelji ispitanika ispitivana su pomoću Upitnika "Komunikacija u obitelji", autora Brajše i sur. Faktorskom analizom izolirano je 18 faktora prvog reda i 3 faktora drugog reda. Diskriminativnom analizom dobivene su dvije diskriminativne funkcije koje govore o razlici između tri ispitivane grupe, a očituju se kroz subjektivni doživljaj ispitanika. Prva diskriminativna funkcija govori o prisilnoj, zlonamjernoj komunikaciji koja naglašava individualnost i nepostojanje kvalitetne interakcije između roditelja i djece. Druga diskriminativna funkcija govori o postojanju formalne komunikacije, ali bez sadržaja i kvalitete. Rezultati su pokazali kako adolescenti ispitivanog uzorka percipiraju da je komunikacija u obitelji sadržajno bogatija na razini obiteljskog zajedništva i sporazumijevanja, u odnosu na funkciji zadovoljenje potreba pojedinog člana obitelji i suradnje među njima.

Ključne riječi: komunikacija, obitelj, adolescenti

Uvod

Proučavanje ljudske komunikacije izazov je koji su prihvatili znanstvenici i stručnjaci današnjice, ali korijeni zanimanja za komunikaciju sežu u daleku povijest starih civilizacija. Grčki filozof Sokrat smatrao je potrebnim precizno definirati značenja riječi, kako bi se izbjegao nesporazum, no on i njegovi suvremenici prihvatili su zadatak koji nije bilo moguće riješiti. Teško je i gotovo nemoguće definirati pojam na način koji će biti prihvatljiv svima. Početkom 20-tog stoljeća istraživanja interpersonalne komunikacije stavljena su u službu proučavanja razvoja ličnosti i tada započinje nagli razvoj znanosti na tom području (Reardon, 1998).

Znanstvenici današnjice razumiju kompleksnost komunikacije kao cjeline u kojoj se informacije, simboli, razlozi zbog kojih dvije ili više osoba prihvaćaju komunikaciju, učinci i uspješnost komunikacije povezuju u proces, a osnovni elementi tog procesa su pošiljalatelj, poruka, kanal i primatelj. Informacije i simboli su verbalne i neverbalne poruke koje šalju pošiljalatelj i primatelj, a sastoje se od riječi, pogleda, tona glasa, držanja tijela, izraza lica. Komunikacija je uvijek

obostrana, bez obzira koliko je uspješna. Jedna od najznačajnijih zapreka u komuniciranju je različitost značenja koje ljudi pridaju istim riječima ili simbolima, a ta različitost proizlazi iz prethodnih iskustava, potreba i očekivanja. Da bi se izbjegli nesporazumi u komunikaciji važno je da pošiljalatelj poruke provjerava kakvo je značenje poruka imala za primatelja. Cilj kvalitetne komunikacije je da primatelj protumači poruku onako kako je to pošiljalatelj želio reći (Brajša, 1996).

Komunikacija ljudske jedinice s okolinom započinje rođenjem. Za opstanak djeteta važno je da ono šalje poruke o svojim potrebama (plač, vriska, smjeh), a ujedno se trudi shvatiti svijet oko sebe, fizički manipulirajući njime (guranje, sisanje, udaranje). Potom započinje učenje riječi (Piaget, 1959.)

Prve interakcije između roditelja i djeteta stvaraju se uz pomoć afektivne komunikacije; izrazom lica, dodirivanjem, približavanjem, udaljavanjem, držanjem tijela. Tijekom afektivne komunikacije stvara se matrica socijalne interakcije koja je osnova za svaki komunikativni čin. Ako na razini afektivne komunikacije nije došlo do odgova-

rajućeg razvoja, dijete će imati smetnje u emocionalnom razvoju, a biti će ravnodušno i za intelektualne izazove (Duran, 2000).

Obitelj ima primarno značenje u učenju komunikacije, jer su znanja i iskustva komuniciranja stvorena u interakciji djeteta sa članovima obitelji. U razvojnoj dobi dijete traži stalnu prisutnost roditelja i međusobnu komunikaciju na svim razinama, ono tako uči i usvaja životna umijeća. (Kordić-Vuković, 1998) Interakcija i komunikacija roditelja i djece nisu samo poticaji i smjernice u razvoju, oni su konstruktivni činitelji dječjeg razvoja. Interakcija je širi pojam od komunikacije i podrazumijeva odnos dviju ili više jedinki u kojima one utječu jedna na drugu. Komunikacija je interakcija putem znakova. Znakovi su simboli i signali. Funkcija simbola je označavanje stvari, doživljaja, odnosa, ideja, a funkcija signala je ekspresivna. Signali su pokazatelji unutarnjeg stanja pojedinca. (Duran, 2000).

Proučavanje ljudske komunikacije dovelo je do pitanja što je to komunikacijska kompetencija i kako se ona može definirati. Mnogi teoretičari područja ljudske komunikacije bavili su se traženjem odgovora na to pitanje. Prema Reardon (1998) za komunikacijsku kompetentnost značajan je stupanj do kojeg su nečija ponašanja primjerena situaciji, što mu omogućava ostvariti individualne i relacijske ciljeve. U razmatranju roditeljske kompetencije potrebno je krenuti od zahtjeva koje je roditeljska uloga stavila pred njih, promotriti primjerenost njihovih ponašanja u mnogobrojnim životnim situacijama te uspješnost u ostvarenju ciljeva značajnih za njihovo dijete i njih same. U odnosima roditelja, dvoje ravnopravnih odraslih osoba, oboje imaju odgovornost za kvalitetu interakcije među njima te imaju jednaku odgovornost za kvalitetu odnosa sa djecom (Juul, 1995). Psihički utjecaji roditelja na dijete nebrojivih su modaliteta, ali s druge strane postoje i brojne zapreke zdravom učenju i odrastanju. Iskrenost prema sebi i drugim članovima obitelji, međusobno povjerenje, uvažavanje, podrška i ljubav ispravni su putevi stvaranja zdrave, stimulativne interakcije unutar obitelji. Takvu interakciju roditelji trebaju postići kako bi djetetu stvorili sredinu nesputanog učenja adekvatnog reagiranja na okolinu (Kordić-Vuković, 1998).

Razvojni poremećaji djece i mladih uzrokovani su velikim dijelom manjkavom ili poremećenom komunikacijom među članovima obitelji te između roditelja i djece. Manjkavu komunikaciju djeca tumače kao nedostatak ljubavi, a roditeljska ljubav za njih je od životne važnosti. Poremećena komunikacija uglavnom izgleda kao laži, tabui, konfuzni, dvosmisleni i istodobno kontradiktorni roditeljski zahtjevi koje dijete ne može zadovoljiti. Sve to naglašava važnost roditeljske kompetencije u komunikaciji jedno s drugim i sa svojim djetetom, jer njihova je uloga i odgovornost poučiti dijete vještinama potrebnim za samostalan život. (Kordić-Vuković, 1998).

Svjesnost o važnosti komunikacije u obitelji potakla je znanstvenike u svijetu i u našoj zemlji na istraživanja o tijeku procesa učenja komunikacije i posljedicama na razvoj i socijalnu kompetenciju djece. Istraživanje Brajše i suradnika (1990) proučavalo je relacije činioca komunikacije u obitelji i poremećaja u ponašanju. Dio istraživanja koji se odnosio na komunikaciju u obitelji imao je za cilj pronaći koje su osnovne funkcije interpersonalne komunikacije u obitelji, kako ih definirati i čemu prvenstveno služe te kakve su korelacije između tih funkcija; da li su povezane, kako utječu i uvjetuju jedna drugu. Rezultati su ukazali na postojanje četiri osnovne funkcije obiteljske komunikacije: komunikacija u funkciji obiteljskog zajedništva (može biti uvjetna tj. slobodna ili bezuvjetna tj. prisilna), komunikacija u funkciji individualne ličnosti pojedinih članova obitelji (ugrožavajuća ili neugrožavajuća), komunikacija u funkciji unutarobiteljske suradnje članova obitelji (prihvaćajuća ili izbjegavajuća), komunikacija u funkciji unutarobiteljskog sporazumijevanja među članovima obitelji - iskrena ili neiskrena (Brajša, 1991). Istraživanje je potvrdilo potrebu slobodnog komuniciranja i osobne neugroženosti kao preduvjeta razvoja vlastitog identiteta i uspješnog odvajanja od roditelja. Isto tako značajna je međuovisnost komunikacije u funkciji obiteljskog zajedništva i očuvanja vlastite ličnosti unutar obitelji, one se razvijaju (ili ne razvijaju) zajedno (Brajša, 1991).

Istraživanja američkih autora su dvojaka. Ili proučavaju širi kontekst komunikacije, dakle interakciju u obitelji ili samo djelomično komunikaciju u vidu nekih elemenata koje se procjenjuju značajnim. Downey i Coyne (1990) su

proučavali utjecaj majčinog depresivnog stanja i njezine vještine komuniciranja i rješavanja problema, na socijalnu kompetenciju djeteta. Istraživanje je pokazalo kako su majčino depresivno stanje i vještine komuniciranja i rješavanja problema u korelaciji s odnosom sa bračnim partnerom. Poremećena komunikacija, česte svađe među roditeljima i depresivnost majke, negativno utječu na odnos majke i djeteta, što stvara temelj neadekvatnog socijalnog i emocionalnog razvoja. Dijete koji se razvija u takvim uvjetima u adolescenciji pokazuje znakove poremećaja u ponašanju (Downey i Coyne, 1990). U istraživanju Loeber i Stouthamer-Loeber (1986) proučavani su slijedeći elementi komunikacije: roditeljski nadzor, pokazivanje emocija ljubavi, pružanje podrške i odobravanje, odnosi među roditeljima. Rezultati tog istraživanja u skladu su s rezultatima istraživanja prema kojima majčina depresija (Downey i Coyne, 1990), razvod i bračni konflikti (Webster-Stratton, 1990), obiteljski stresori (Patterson, 1986; Wierson i Forehand, 1992) nadzor, prihvaćanje, podrška, prepoznavanje potreba članova obitelji (Jachson, Kenriksen i Foshee, 1998) u razdoblju adolescencije utječu na kognitivni razvoj i funkcioniranje, razvoj samopoštovanja, socijalnu kompetentnost, sposobnost rješavanja konflikata i pojavu antisocijalnog ponašanja (Klein, Forehad, Armistead i Long, 1997).

Sve to ukazuje na stalnu potrebu istraživanja funkcija i kvalitete interpersonalne komunikacije u obiteljima koje imaju djecu u razvoju. Bischof i Stith (1995) su analizirajući deset studija koje su se bavile ispitivanjem percepcije vlastitog obiteljskog okruženja od strane adolescenata s različitim vrstama i razinama delinkventnog statusa, konstatali da postoje statistički značajne razlike u odnosu na kontrolnu skupinu (adolescenti bez poremećaja u ponašanju) i to s obzirom na procjenu stupnja kohezivnosti i podrške u obitelji, ekspresivnosti osjećaja, broja konflikata među članovima obitelji, stupnju neovisnosti pojedinih članova, intelektualno-kulturnoj i rekreacijskoj orijentaciji obitelji te stupnju postignuća obitelji. Razlika je utvrđena u korist kontrolne skupine. S druge strane, razlike u percepciji vlastitog obiteljskog okruženja među pojedinim skupinama adolescenata s delinkventnim statusom nisu bile statistički značajne.

Zanimalo nas je da li je takav smjer u percepciji vlastitog obiteljskog okruženja kroz procjenu komunikacije u obitelji prisutan i kod naših adolescenata. U skladu s tim, cilj ovog rada je ispitati percepciju sadržaja, funkcija i tipova interpersonalne komunikacije u obiteljima ispitanika te utvrditi razlike u percepciji obilježja komunikacije u obiteljima djece različitih životnih statusa i to učenika srednjih škola, korisnika usluga centara za socijalnu skrb i korisnika smještaja/tretmana specijaliziranih institucija za djecu i mlade s poremećajima u ponašanju. Pri tom se polazi od pretpostavke da će procjena kvalitete komunikacije u obitelji od strane adolescenata slijediti logiku težine životnog statusa ispitanika.

Metode rada

Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika čini 953 djece u dobi do 18 godina. Radi se o reprezentativnom dvoetaptom grupnom uzorku kojeg su činili učenici iz 14 srednjih škola iz cijele Hrvatske, djeca – korisnici usluga centara za socijalnu skrb iz istih mjesta koji su temeljem nekog zahtjeva, prijave ili na drugi način u razdoblju od 1. 01. do 31. 12. 1998. godine ušli u evidenciju centra, te djeca smještena u dvanaest specijaliziranih ustanova za djecu/maloljentike s poremećajima u ponašanju koji su se u vrijeme ispitivanja (od 1.01. do 1. 09. 1999. godine) nalazili na tretmanu u tim ustanovama.

Za ovaj rad je bitno da je na taj način formiran uzorak djece u dobi od 11 do 18 godina iz različitih životnih sredina (N= 987) unutar kojeg su prepoznatljiva tri subuzorka. Subuzorak djece korisnika usluga centara za socijalnu skrb (N1= 237), subuzorak učenika srednjih škola (N2=389) i subuzorak djece i maloljetnika na tretmanu u specijaliziranim institucijama za djecu i mlade s poremećajima u ponašanju (N3= 361)

Ovaj uzorak je dio uzorka na kojem su u okviru znanstveno-istraživačkog projekta "Modeli intervencije u svrhu prevencije poremećaja u ponašanju" sustavno ispitane specifične potrebe djece različitih razina ugroženosti u odnosu na pojavu poremećaja u ponašanju. Među ostalim ispitana su i opća obilježja ispitanika uzorka od kojih nas ovdje obzirom na cilj rada naročito

zanimaju razlike u dobi ispitanika i razlike u nekim obilježjima obitelji ispitanika različitih subuzoraka. U odnosu na dob ispitanika važno je naglasiti da ispitanici dominantno pripadaju dvjema dobnim skupinama. Naime, učenici srednje škole pohađali su u vrijeme ispitivanja više razrede pa su najčešće bili u dobi od 16 do 20 (preko 90%) godina. Slično njima i ispitanici iz ustanova za djecu i mlade s poremećajima u ponašanju su najčešće (70%) bili u dobi od 16 do 20 godina, dok su ispitanici iz centara za socijalnu skrb najčešće bili u dobi od 11 do 15 godina (70%). Glede pripadnosti spolu također postoje razlike među subuzorcima. Polaznici srednjih škola češće su djeca ženskog spola (60% : 40%), a ispitanici koji koriste usluge centara za socijalnu skrb (86%) ili su na tretmanu u nekoj instituciji (83%) najčešće su dječaci.

U odnosu na razlike u obilježjima obitelji naročito treba naglasiti razlike u pogledu obrazovnog statusa i zaposlenosti oca i majke. Te su se razlike pokazale statistički značajnima pri čemu je najpovoljnija situacija za srednjoškolce, a najnepovoljnija za djecu iz institucija. Također, srednjoškolci najčešće imaju oba roditelja živa i oni nisu razvedeni, dok je to daleko rjeđe slučaj kod djece iz institucija.

Mjerni instrument

Obilježja komunikacije u obitelji ispitanika različitog životnog statusa ispitana su uz pomoć Upitnika "Komunikacija u obitelji" (KUO), čiji su autori Brajša, Mejovšek, Bašić i Žižak (Brajša i sur., 1990). Upitnikom se kroz 150 varijabli likertovog tipa pokriva pet osnovnih područja obiteljske interpersonalne dinamike - interpersonalni sustav, interpersonalni cirkularitet, interpersonalni odnosi, interpersonalna komunikacija i interpersonalno prilagođavanje (Brajša, 1986). Upitnik je prvi put primijenjen u istraživanju "Relacije činioca komunikacije u obitelji i poremećaji u ponašanju djece" kada su definirana četiri faktora komunikacije u obitelji imenovani kao: komunikacija u funkciji obiteljskog zajedništva, komunikacija u funkciji individualne ličnosti, komunikacija u funkciji unutarobiteljske suradnje članova obitelji te komunikacija u funkciji unutarobiteljskog sporazumijevanja (Brajša, 1991).

Metrijske karakteristike pokazale su da se radi o instrumentu zadovoljavajuće pouzdanosti i valjanosti (Brajša, 1991; Bašić i Žižak, 1991, 1994). U ovom je istraživanju također primijenjen program RTT7 kojim je utvrđeno da standardna mjera pouzdanosti iznosi 0.976, koeficijent reprezentativnosti testa iznosi 0.979, a standardna mjera homogenosti testa 0.214.

Metode obrade podataka

Procjenu obilježja komunikacije u obitelji uz pomoć Upitnika KUO načinili su sami ispitanici tijekom proljeća 1999. godine. Cilj rada zahtijevao je da tako dobiveni rezultati budu obređeni primjenom faktorske analize po programu PCompa i diskriminacijske analize.

Rezultati i diskusija

Rezultati faktorske analize

Faktorskom analizom izolirano je osamnaest orthoblique faktora prvog reda koji zajednički objašnjavaju 56.5% zajedničke varijance (tablica 1), dok su faktorskom analizom drugog reda po GK kriteriju izdvojena tri faktora drugog reda koji zajednički objašnjavaju 63,4% zajedničke varijance. Pri tome je moguće dobro definirati sam prva dva faktora drugog reda koji generaliziraju područje komunikacije u obitelji na dobru i lošu komunikaciju.

S obzirom na cilj ovog rada, koji je usmjeren na utvrđivanje specifičnih razlika u obilježjima komunikacije u obiteljima učenika srednjih škola, korisnika usluga centara za socijalnu skrb i korisnika usluga specijaliziranih institucija za djecu i mlade s poremećajima u ponašanju, odlučeno je da se diskriminacijska analiza radi na faktorima prvog reda, kako bi se dobile specifične razlike. U tu svrhu ukratko će biti definirano 18 faktora prvog reda, a tablica orthoblique sklopa i strukture tih faktora data je u prilogu.

Prvi orthoblique faktor relativno je dobro definiran. Najbolje ga svojim pozitivnim projekcijama na faktor definiraju varijable koje se odnose na razumijevanje, međusobno slušanje i pomaganje u obitelji. Uzimajući u obzir smjer projekcija vidljivo je da se radi o odsustvu navedenih obilježja komunikacije. Temeljem ukupnog

Tablica 1. Svojevne vrijednosti faktora

FAKTOR	Lambda	Varijanca pojedinih faktora (%)	Kumulativna varijanca (%)
1. nerazumijevanja i odsustva zajedništva	32.0317933	0.21355	0.21355
2. čiste komunikacije u obitelji	24.9619829	0.16641	0.37996
3. komunikacije razgovorom	3.3274379	0.02218	0.40214
4. neuvažavanja potreba pojedinih članova	3.1425126	0.02095	0.42309
5. nejasne i neiskrene komunikacije	2.4388396	0.01626	0.43935
6. —————	2.1436346	0.01429	0.45364
7. formalne komunikacije	1.9452836	0.01297	0.46661
8. zlonamjerne i prisilne komunikacije	1.7711156	0.01181	0.47842
9. individualnosti i formalnog zajedništva	1.6596632	0.01106	0.48948
10. važnosti zajedništva i uvažavanja	1.4770528	0.00985	0.49933
11. naglašavanje važnosti pojma dobrote	1.4369427	0.00958	0.50891
12. neugode življenja u obitelji	1.2951445	0.00863	0.51754
13. nezainteresiranosti roditelja za dijete	1.2581502	0.00839	0.52593
14. zainteresiranosti djece za roditelje	1.2309716	0.00821	0.53414
15. dobre i sveobuhvatne komunikacije	1.1801201	0.00787	0.54200
16. zadovoljavajućih odnosa u obitelji	1.1509235	0.00767	0.54968
17. tolerantnosti i fleksibilnosti obitelji	1.1343840	0.00756	0.55724
18. neusklađenosti roditeljskog ponašanja	1.1240871	0.00749	0.56473

značenja devet varijabli koje su svoje najznačajnije projekcije (od 0.887 do 0.508) ostvarile na ovom faktoru moguće ga je imenovati faktorom **nerazumijevanja i odsustva zajedništva u obitelji**.

Drugi *orthoblique* faktor nešto je slabije definiran i to negativnim projekcijama pet varijabli, pri čemu najveću težinu (-0.710 do -0.620) u definiranju faktora imaju one varijable koje informiraju o komplementarnosti mišljenja, govora i postupaka članova obitelji. Radi se o **faktoru čiste komunikacije u obitelji**.

Treći *orthoblique* faktor svojim negativnim projekcijama definira dvanaest varijabli. Najviše projekcije (-0.756 do -0.420) postigle su varijable koje se odnose na naglašavanje značenja razgo-

vora u obitelji. Stoga je treći faktor moguće imenovati **faktorom komunikacije razgovorom**.

Svojim negativnim projekcijama četvrti *orthoblique* faktor definira devet varijabli. To su varijable koje opisuju odnos obitelji/roditelja prema djeci, to jest najmlađim članovima obitelji i spremnost obitelji na promjenu. Obzirom da se radi o negativnim projekcijama sadržajno faktor opisuje nedostatak razumijevanja potreba pojedinca od strane obitelji. Temljem toga ovaj je faktor moguće imenovati **faktorom neuvažavanja potreba pojedinih članova obitelji**.

Peti *orthoblique* faktor također je dobro definiran. Radi se o pozitivnim projekcijama varijabli koje opisuju neusklađenost verbalne komunikacije

s ponašanjem članova obitelji. Najznačajnije projekcije (0.764 do 0.720) ostvarile su varijable koje govore o snazi i utjecajnosti takve komunikacije na članove obitelji. Temeljem toga faktor se imenuje **faktorom nejasne i neiskrene komunikacije**.

Sljedeći je faktor slabo definiran. Samo četiri varijable ostvaruju značajnije, ali osrednje visoke projekcije na *šestom orthoblique faktoru*. Radi se o varijablama koje opisuju neke uobičajene situacije iz obiteljskog života. Stoga ovaj faktor ostaje neimenovan.

Slijedi skupina od četiri dobro definirana orthoblique faktora. U odnosu na *sedmi* treba konstatirati da se radi o relativno visokim negativnim projekcijama jedanaest varijabli koje se bave odnosom pojedinca i obitelji. Najznačajnije (-0.904 do -0.773) ga definiraju varijable koje suprotstavljaju zajedništvo članova obitelji osjećajima i doživljajima pojedinca. Obzirom na smjer projekcija proizlazi da se radi o **faktoru formalne komunikacije**, odnosno faktoru zanemarivanja doživljaja pojedinca.

Osmi orthoblique faktor najbolje je definiran faktor prvog reda. Najviše projekcije na ovaj faktor postigle su čak 22 varijable. Radi se o negativnim projekcijama. Skupina varijabli koja je ostvarila najviše projekcije (-0.826 do -0.718), obzirom na sadržaj i smjer, omogućava da se faktor imenuje **faktorom zlonamjerne i prisilne komunikacije**.

Relativno visoke negativne projekcije na *deveti orthoblique faktor* ostvarilo je deset varijabli koje se u komunikacijskom smislu bave obiteljskim sustavom. Prema sadržaju i smjeru projekcije varijabli koje su ostvarile najznačajniji doprinos u imenovanju faktora (-0.808 do -0.706) proizlazi da se radi o **faktoru individualnosti i formalnog zajedništva**.

U slučaju *desetog orthoblique faktora*, definiranog pozitivnim projekcijama trinaest varijabli također se radi o varijablama koje na neki način opisuju odnos pojedinca i obitelji kao sustava. Najviše projekcije (0.804 i 0.746) postigle su varijable kojima se opisuje **važnost zajedništva i uvažavanja u obitelji**.

Jedanaesti orthoblique faktor ide u skupinu slabo definiranih faktora prvog reda. Samo su dvije varijable ostvarile najviše projekcije upravo na tom faktoru. Sudeći prema smjeru i sadržaju

tih varijabli radi se o **pridavanju važnosti pojmu dobrote**.

Dvanaesti orthoblique faktor specifičan je po tome što su najviše projekcije varijabli s nekim od faktora ostvarene upravo na tom faktoru. Radi se o izrazito visokim projekcijama (1.017 i 0.960) postignutim na varijablama kojima se provjerava da li bi ispitanik mjenjao svoju obitelj i koliko je ugodno živjeti u toj obitelji. Obzirom na sadržaj i smjer svih uključenih varijabli radi se o **faktoru neugode življenja u obitelji**.

Trinaesti, četrnaesti i petnaesti orthoblique faktor slabo su definirani s dvije do četiri varijable i uglavnom negativnim, srednje značajnim projekcijama. Sadržajno trinaesti faktor govori o zainteresiranosti roditelja za dijete ali se zbog loše definiranosti ostavlja bez imena. *Četrnaesti orthoblique faktor* definira **zainteresiranost djeteta za roditelja**, a *petnaesti orthoblique faktor* **dobru i sveobuhvatnu komunikaciju u obitelji**.

Osrednje visoke projekcije jedanaest varijabli s *šesnaestim orthoblique faktorom* daju mogućnost za njegovo relativno dobro definiranje. Radi se o negativnim projekcijama pri čemu skupina varijabli koje su ostvarile najviše projekcije (-0.700 do -0.500) ukazuje da se radi o faktoru **zadovoljavajućih odnosa u obitelji**.

Sedamnaesti i osamnaesti orthoblique faktori definirani su sa po četiri varijable koje su ostvarile negativne i relativno niske projekcije na te faktore. U slučaju *sedamnaestog faktora* radi se o **tolerantnosti i fleksibilnosti obitelji**, a u slučaju *osamnaestog faktora* o **neusklađenosti roditelja u ponašanju prema djeci**.

Matrica korelacija¹ između faktora ukazuje na značajnu međusobnu povezanost orthoblique faktora prvog reda, što upućuje ne potrebu faktorizacije višeg reda. Najveća korelacija utvrđena je između prvog i dvanaestog orthoblique faktora (.780), prvog i šesnaestog (-.758), prvog i trećeg (-.713) te osmog i desetog orthoblique faktora (-.746), što drugim riječima govori o značenju kvalitete međuljudskih odnosa za obiteljsko zajedništvo, odnosno o značenju kvalitete razgovorne komunikacije za obiteljsko zajedništvo. Pouzdanost orthoblique faktora prvog reda

¹ Tablica matrice korelacija zbog velicine nije uključena u rad, ali ju je moguće dobiti na uvid kod autorica.

izuzetno je visoka i kreće se od 0.85 do 0.96, pri čemu najnižu pouzdanost imaju faktori 15 i 13.

Budući je faktorska analiza drugog reda u ovom istraživanju ukazala na postojanje samo tri faktora, od kojih su dva interpretabilna te generalno definiraju kvalitetnu i nekvalitetnu komunikaciju, odlučili smo se za pokušaj primjeravanja u ovom istraživanju dobivenih faktora (prvog reda) komunikacije u obitelji s faktorima (drugog reda) koji su dobiveni u prvom istraživanju Brajša i suradnika (Brajša, 1991).

Promatrajući tu usporedbu uočava se da su faktori komunikacije u obitelji dobiveni ovim istraživanjem najbolje definirali prostor obiteljskog zajedništva i unutarobiteljskog sporazumijevanja. Nešto su slabije definirani prostori indivi-

dualnosti i suradnje u obitelji. To je do neke mjere i logično i to iz nekoliko razloga. U prvom redu ispitanici su bili uglavnom adolescenti za koje je poznato da imaju pojačanu potrebu za individualnošću i izlaskom iz obitelji. Ta specifična potreba mogla je utjecati na procjenu komunikacije u vlastitoj obitelji ispitanika. S druge strane, naše su obitelji još uvijek dominantno tradicionalne obitelji pa je za očekivati da su i njihovim vlastitim članovima lakše uočljive tradicionalne vrijednosti na kojima počivaju, kakva je primjerice zajedništvo članova obitelji. Individualnost i suradnja, pogotovo odraslih i djece u obitelji, ipak su manje tradicionalne vrijednosti obiteljskog okruženja.

faktori drugog reda dobiveni u prvom istraživanju (Brajša, 1991)	faktori prvog reda dobiveni u ovom radu
1. komunikacija u funkciji obiteljskog zajedništva (slobodna - prisilna)	1. faktor nerazumijevanja i odsustva zajedništva u obitelji; 10. važnost zajedništva i uvažavanja u obitelji; 12. faktor neugode življenja u obitelji; 16. faktor zadovoljavajućih odnosa u obitelji; 17. faktor tolerantnosti i fleksibilnosti obitelji;
2. komunikacija u funkciji individualne ličnosti pojedinog člana obitelji (ugrožavajuća - neugrožavajuća)	4. faktor neuvažavanja potreba pojedinih članova obitelji; 7. faktor formalne komunikacije; 9. faktor individualnosti i formalnog zajedništva;
3. komunikacija u funkciji unutarobiteljske suradnje članova obitelji (prihvaćajuća - izbjegavajuća)	8. faktor zlonamjerne i prisilne komunikacije; 11. faktor pridavanja važnosti pojmu dobrote; 14. zainteresiranost djeteta za roditelje;
4. komunikacija u funkciji unutarobiteljskog sporazumijevanja među članovima obitelji (iskrena - neiskrena)	2. faktor čiste komunikacije u obitelji; 3. faktor komunikacije razgovorom; 5. faktor nejasne i neiskrene komunikacije; 15. faktor dobre i sveobuhvatne komunikacije u obitelji; 18. faktor neusklađenosti roditelja u ponšanju prema djeci.

Rezultati diskriminacijske analize

Analizom 3 skupine podataka dobivene su dvije diskriminativne funkcije čije vrijednosti lambda su za:

1. diskriminativnu funkciju 1.7084
2. diskriminativnu funkciju .3497

Tablica 3. Diskriminacijski koeficijenti

Varijable	Diskr.koef.1	Diskr.koef.2
KUO F 01	.0195	-.1675
KUO F 02	-.0550	-.0042
KUO F 03	-.1076	-.0856
KUO F 04	.4141	.2441
KUO F 05	.0593	.1945
KUO F 06	.1098	.0428
KUO F 07	.3713	.0542
KUO F 08	.4770	-.1838
KUO F 09	.4560	-.0685
KUO F 10	-.2643	.4428
KUO F 11	.1801	.3989
KUO F 12	.1160	-.1622
KUO F 13	-.0736	.2279
KUO F 14	-.1292	-.2835
KUO F 15	-.0748	-.4867
KUO F 16	-.0517	-.1061
KUO F 17	-.1669	-.1419
KUO F 18	.2253	-.2045

Prvu diskriminativnu funkciju definiraju varijable koje s njom imaju srednje visoke i pozitivne korelacije. Radi se o faktorima komunikacije koji govore o zlonamjernoj i prisilnoj komunikaciji (F 8), naglašenoj individualnosti i formalnom zajedništvu (F 9), neuvažavanju potreba pojedinih članova obitelji (F 4), formalnoj komunikaciji pri čemu se zanemaruju osobni doživljaji (F 7). Sve

Tablica 4. Korelacija varijabli i diskriminativnih funkcija

VARIJABLE	1	2
KUO F 01	.1367	.1301
KUO F 02	-.1312	-.2780
KUO F 03	-.2947	-.3228
KUO F 04	.8466	.1463
KUO F 05	.0515	.3879
KUO F 06	-.1052	-.0913
KUO F 07	.7116	-.0609
KUO F 08	.8066	-.2378
KUO F 09	.7819	-.1762
KUO F 10	-.5753	.4298
KUO F 11	.4263	.3295
KUO F 12	.2581	.1031
KUO F 13	-.1757	-.0418
KUO F 14	-.1197	-.4733
KUO F 15	-.2714	-.7221
KUO F 16	-.1139	-.2650
KUO F 17	-.3709	-.3514
KUO F 18	.5671	-.2572

navedeno odlika je nekvalitetne komunikacije u kojoj nije moguće ostvariti pozitivan odnos između sugovornika niti postići zadovoljenje svojih potreba. U takvoj komunikaciji nema kvalitetne interakcije između roditelja i djece, a nisu ostvareni preduvjeti niti za uspješnu afektivnu komunikaciju koja bi trebala biti osnova za emocionalni razvoj djeteta i daljnje socijalne interakcije.

S obzirom na poziciju centroida može se zaključiti da je ovako opisana komunikacija daleko najčešće prisutna u obiteljima odgajnika koji se nalaze u tretmanu institucija, nešto manje u obiteljima čiji su ispitanici u tretmanu CZSS, a najmanje u obiteljima srednjoškolaca. Ovakvi rezultati razumljivi su ako imamo na umu da je

jedan od preduvjeta za smještaj djeteta u instituciju i poremećenost odnosa u obitelji, a poremećena komunikacija članova obitelji sigurno je jedan od faktora koji bitno utječu na kvalitetu cjelokupnog odnosa u obitelji. Ako imamo na umu konstataciju Kordić-Vuković (1998) o važnosti iskrenosti prema sebi i drugim članovima obitelji, međusobnog povjerenja, uvažavanja, podrške i osjećaja pripadnosti iz dobivenih rezultata evidentno je da se promatrana skupina ispitanika značajno razlikuje u putu stvaranja zdrave i stimulativne interakcije unutar obitelji. U pogledu tretmana ovakvi rezultati upućuju na važnost uključivanja cjelokupne obitelji u tretman maloljetnika i radu na jačanju pozitivne roditeljske uloge.

Drugu diskriminativnu funkciju definiraju varijable koje su u srednje visokim i pozitivnim i negativnim korelacijama s njom. Radi se o faktorima komunikacije koji govore o negiranju dobre i sveobuhvatne komunikacije (F 15), prisustvu zajedništva i međusobnog uvažavanja u obitelji (F 10), naglašavanju važnosti pojma dobrote (F 11), nezainteresiranosti za vlastite roditelje (F 14). Tako definiran faktor čini se ukazuje na formalnu komunikaciju koja postoji među članovima obitelji, naglašavanje zajedništva, uvažavanje koje je više posljedica svijesti o onom kako bi trebalo biti, ali u djelatnom smislu indiferentnosti i brige o samom sebi, a rezultat čega je svijest o nepostojanju dobre i sveobuhvatne komunikacije. Tako definiranu komunikaciju možemo opisati kroz postojanje svih formalnih preduvjeta za kvalitetnu komunikaciju, ali kvaliteta izostaje, a kod članova obitelji postoji svijest o prisutnim nedostacima, tj. formi kojoj nedostaje sadržaj. Ovakva komunikacija pogoduje izostanku podrške i sigurnosti koja je nužan preduvjet doživljaju pripadanja i može biti razlog za traženje istih u izvanobiteljskom okruženju.

S obzirom na poziciju centroida najveće prisustvo ovakve komunikacije je u obiteljima šticenika CZSS, a najmanje u obiteljima srednjoškolaca. Ovakve rezultate možemo promatrati s obzirom na činjenicu da u tretmanu CZSS ostaju oni maloljetnici za koje postoje pretpostavke relativno dobrog obiteljskog funkcioniranja. Očito je da postojanje takvih formalnih pretpostavki nije povezano i sa kvalitetom odnosa i komunikacije među njenim članovima, što upućuje na nužnost

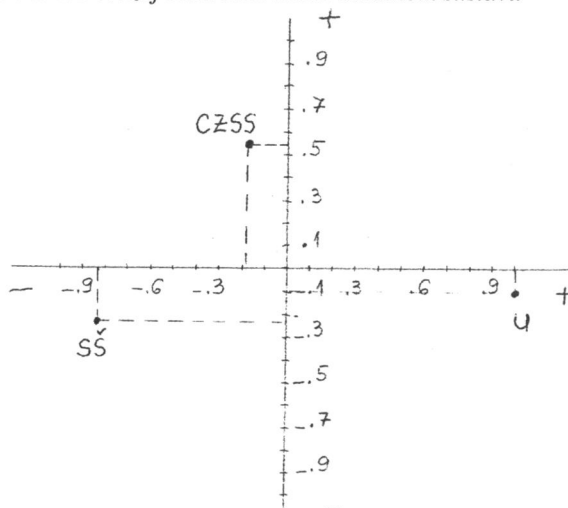
uključivanja u tretman cijele obitelji, a radi podizanja kvalitete komunikacije i međuodnosa.

Ovakvi rezultati potvrđuju važnost kvalitetne komunikacije u obitelji kako za subjektivno dobro osjećanje njenih članova, tako i za pojavu poremećaja u ponašanju općenito. Ne možemo tvrditi da je nekvalitetna komunikacija uzročnik težih poremećaja u ponašanju, ali na temelju dobivenih rezultata nesumljivo je da je ona prateća karakteristika općih uvjeta u kojima se javljaju poremećaji u ponašanju. Možemo samo pretpostavljati kakve posljedice ovakva komunikacija može implicitno imati na subjektivan doživljaj vlastite ličnosti adolescenta, njihov odnos s roditeljima i ostalim članovima obitelji, te razvoj stavova i budućeg ponašanja.

Tablica 4. Centroidi grupa

C1 (CZSS)	C2 (SR.ŠK)	C3 (U)
-.1897	-.8157	1.0035
.5331	-.2384	-.0931

Slika 1. Položaj centroida u koordinatnom sustavu

x - prva diskriminativna funkcija
y - druga diskriminativna funkcija

Sagledavajući razlike u obiteljskoj komunikaciji koje su evidentirane između ispitanika tri grupe ispitanika možemo zaključiti da su one prisutne prvenstveno na sadržajnom i kvalitativnom planu, a očituju se kroz subjektivni doživljaj (ne)zadovoljstva njenih sudionika. Kvaliteta

obiteljske komunikacije najlošija je kod ispitanika smještenih u ustanove za preodgoj, nešto bolja kod ispitanika koji su štitenici CZSS (postoje formalni preduvjeti, ali kvaliteta izostaje), a najbolja je kod ispitanika koji su srednjoškolci i žive sa svojim obiteljima.

Zaključno

Obiteljski kontekst teže je od drugih grupnih okruženja dostupan istraživanjima. Većina istraživačkih pokušaja u tom smjeru uglavnom se susreće s metodološkom "tvrdoćom" ili etičkom delikatnošću. Stoga je na početku ove zaključne rasprave bitno naglasiti da smo se s tim standardnim poteškoćama susreli i mi u ovom istraživanju. Primjerice, iako primijenjeni upitnik "Komunikacija u obitelji" ima dobre metrijske karakteristike ipak treba reći da se radi o upitniku s prevelikim brojem pitanja. Stoga bi kroz naredna istraživanja trebalo poraditi na njegovoj rekonstrukciji. Nadalje, iako je strategija za formiranje uzorka imala znanstvenu logiku (više o tome u Žižak, Koller-Trbović, Lebedina-Manzoni, 2001) kad je u pitanju osnovni predmet mjerenja (rizici i potrebe djece i mladih s poremećajima u ponašanju), za neka ispitana područja, kao što je primjerice komunikacija u obitelji, načinu formiranja uzorka i subuzoraka mogu se naći prigovori. Tu se prvenstveno misli na razlike u dobi i spolu ispitanika subuzoraka, koje su napomenute prilikom opisivanja uzorka.

Imajući u vidu navedena ograničenja rezultati istraživanja su pokazali kako adolescenti ispitanog uzorka percipiraju da je komunikacija u obitelji sadržajno bogatija na razini obiteljskog zajedništva i sporazumijevanja, dakle komunikacije, u odnosu na funkciju zadovoljenja potreba pojedinog člana obitelji i suradnje među njenim članovima. Takva je procjena stanja komunikacije u obiteljima adolescenata dosta očekivana kad se imaju na umu obilježja adolescencije, značenje obitelji za adolescenta te ako se složimo s Bastišcem (1995, str. 70) koji kaže "adolescentu je

obitelj istodobno i potreba i teret". Koristeći tu sintagmu u vrlo slobodnom interpretiranju dobivenih rezultata moglo bi se reći da su zajedništvo i sporazumijevanje adolescenti prepoznali kao potrebno, a sadržajno siromašnu usmjerenost na individualne potrebe i suradnju u obitelji, kao teret.

Može se konstatirati da su dobivene razlike među ispitanicima promatranih subuzoraka u percepciji komunikacije u obitelji potvrdile očekivanja. Po procjeni ispitanika uzorka adolescenti korisnici usluga centara za socijalnu skrb i oni u tretmanu specijaliziranih institucija razlikuju se od adolescenata bez poremećaja u ponašanju, redovitih učenika srednjih škola među ostalim i po tome što su u svojim obiteljima izloženi prisilnoj i zlonamjernoj komunikaciji, komunikaciji koja je formalna pa stoga i usmjerena na formalno zajedništvo, koja zanemaruje osobne doživljaje i nevažava individualne potrebe pojedinih članova obitelji. Sažeto bi se moglo reći kako adolescenti s poteškoćama percipiraju specifične forme nekvalitetne komunikacije u svojim obiteljima. Ta specifičnost po sadašnjim saznanjima znanosti ima razinu rizika kako za adolescente tako i za obitelj u cjelini. Iako su korištena različita teorijska polazišta i različiti mjerni instrumenti ti su rezultati do neke mjere podudarni s rezultatima dobivenim u istraživanju Bischof i Stith (1995).

Upoznavanje i razumijevanje percepcije adolescenata glede komunikacije u obitelji izuzetno je važno za usklađivanje preventivnih i tretmanskih programa s njihovim potrebama i pogledom na svijet. U tom smislu rezultati ovog istraživanja s jedne strane, potvrđuju već poznata saznanja o tome da je kvalitetna komunikacija protektivni faktor ne samo za dijete nego i za cijelu obitelj (Webster-Stratton i Herber, 1993), a s druge strane, govore o potrebi učenja komunikacije i to na razini preventivnih i tretmanskih programa, namijenjenih djeci, roditeljima, ali i cijeloj obitelji.

LITERATURA

- Bastašić, Z. (1995): Pubertet i adolescencija. Školska knjiga, Zagreb.
- Bašić, J. i Žižak, A. (1991): Relacije faktora komunikacije u obitelji i poremećaja u ponašanju djece. Defektologija, 28, 2, 125-134.
- Bischof, G.P. and Stith, S.M. (1995): Family environments of adolescent sex offenders and other juvenile delinquents. Adolescence, 30, 117, 157-171.
- Bašić, J. i Žižak, A. (1994): Značaj komunikacije u obitelji za pojavu poremećaja u ponašanju djece osnovnoškolske dobi. Kriminologija i socijalna integracija, 2, 1, 1-11.
- Brajsa, P. (1986): Teoretski koncept za istraživanje kvalitete obiteljskog života u vezi utjecaja na pojavu poremećaja u ponašanju djece i omladine. Zavod grada Zagreba za socijalni rad. (Interni materijal).
- Brajsa, P. i sur. (1990): Relacije činioca komunikacije u obitelji i poremećaja u ponašanju djece. Zavod grada Zagreba za socijalni rad. Interni materijal.
- Brajsa, P. (1991): Interpersonalna komunikacija u obitelji. Defektologija, 28, 2, 117. 124.
- Brajsa, P. (1996): Umijeće razgovora. C.A.S.H. Pula.
- Brajsa, P. (1991): Interpersonalna komunikacija u obitelji. Defektologija, 29, 2, 117-125
- Downey, G., and Coyne, J.C. (1990): Children of depressed parents: An integrative review. Psychological Bulletin, 108, 50-76.
- Duran, M. (2000): Interakcija djeteta i odraslog kao konstruktivni činitelj razvoja. Dijete i društvo, 2, 2, 187-200
- Jull, J (1995): Vaše kompetentno dijete. Educa, Zagreb
- Klein, K., Forehand, R., Armistead, L and Long, P. (1997): Delinquency during the transition to early adulthood: Family and parenting predictors from early adolescence. Adolescence, 32, 61-80.
- Kordić-Vuković, V. (1998): Postanite uspješan roditelj sretnog djeteta. Akvamarine, Zagreb
- Loeber, R., and Stouthamer-Loeber, M. (1986): Family factors as correlates and predictors of juvenile conduct problems and delinquency. (u) Tonry, M. and Morris, N. (Eds.), Crime and Justice, Vol. 7, 29-147.
- Piaget, J. (1959): The moral judgment of the child. Humaniti Press, New York
- Reardon, K. K. (1998): Interpersonalna komunikacija. Alinea, Zagreb.
- Webster-Stratton, C and Herbert, M. (1993): Troubled Families - Troubled Children. John Wiley & Sons, Chichester.
- Žižak, A., Koller-Trbović, N. i Lebedina-Manzoni, M (2001): Od rizika do intervencije. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet (u tisku)

Tablica 2. Sklop i struktura orthoblique faktora

VARIJABLA	SKLOP	STRUKTURA
FAKTOR 1		
42. U obitelji se svi angažiraju da poprave nastalu situaciju.	0.523	0.718
43. Članovi obitelji zajednički osjećaju odgovornost za nastale događaje u obitelji.	0.679	0.734
46. Članovi obitelji nastoje shvatiti jedan drugoga.	0.887	0.793
47. U obitelji nastojimo slušati jedan drugoga.	0.829	0.813
48. U obitelji nastojimo pomagati jedan drugome.	0.822	0.823
49. Članovi obitelji vole biti zajedno jedan uz drugoga.	0.693	0.799
50. Kada su članovi obitelji odvojeni, imaju osjećaj kao da nedostaju jedan drugome.	0.695	0.706
53. Za članove moje obitelji najvažnije je zajedništvo.	0.573	0.776
56. Članovi obitelji nastoje biti zajedno, jer jedan bez drugog ne mogu.	0.508	0.729
FAKTOR 2		
92. Ono što članovi obitelji misle, to i kažu.	-0.710	-0.730
93. Postupci članova obitelji odgovaraju onome što ti članovi govore.	-0.620	-0.730
94. Ono što u obitelji radimo odgovara onom što se u obitelji govori.	-0.644	-0.749
103. U kući se može slobodno govoriti o onome što se misli.	-0.541	-0.700
86. Zahtjevi u obitelji se direktno upućuju onome na koga se odnose.	-0.317	-0.550
FAKTOR 3		
3. Kada se članovi obitelji nađu pred nekom poteškoćom, pitaju za savjet drugog člana obitelji.	-0.525	-0.632
5. O svojim osobnim problemima članovi obitelji razgovaraju s drugim članovima obitelji.	-0.420	-0.553
10. O budućim planovima članovi naše obitelji zajedno razgovaraju.	-0.555	-0.715
11. O postojećim problemima naše obitelji zajedno razgovaramo.	-0.635	-0.768
12. U obitelji se otvoreno razgovara o bilo čemu.	-0.477	-0.678
14. Kada se u obitelji nešto želi poduzeti, pitaju se njeni članovi.	-0.756	-0.729

15. Ponašanja članova obitelji usklađena su s mišljenjima članova obitelji.	-0.750	-0.701
16. Prihvaćaju se mišljenja članova obitelji radi usmjeravanja vlastitih ideja.	-0.741	-0.727
17. Budućnost članova obitelji planira se pod utjecajem obitelji.	-0.627	-0.642
18. O svim važnim pitanjima u obitelji razgovaramo zajedno.	-0.535	-0.764
19. Imam potrebu da o mojim važnim pitanjima obavijestim roditelje.	-0.215	-0.595
22. Članovi obitelji prihvaćaju nova mišljenja.	-0.538	-0.595
FAKTOR 4		
20. Ne mogu promijeniti frizuru dok ne dobijem odobrenje od roditelja.	-0.578	-0.563
21. U mojoj obitelji teško se prihvaćaju nove stvari.	-0.594	-0.553
23. Prema ponašanju članova moje obitelji zaključujem da se oni ne žele mijenjati.	-0.626	-0.484
30. Kad god nešto loše napravim, majka kaže da sam kao otac.	-0.396	-0.456
34. U obitelji se za nastale greške primjenjuju kazne ili zabrane.	-0.625	-0.663
38. U mojoj obitelji česte su kazne i zabrane.	-0.531	-0.699
39. Za moje roditelje ja sam dijete kada treba ići van, a odrastao kada treba nešto napraviti.	-0.655	-0.612
40. U obitelji se primjenjuje načelo prema kojem stariji uvijek imaju pravo, a djeca trebaju slušati.	-0.633	-0.661
41. U postupcima članova obitelji očituje se zastarjelost, ustaljenost.	-0.596	-0.687
FAKTOR 5		
116. U obitelji se zahtijeva striktno izvršavanje danih obećanja.	0.418	0.517
119. Dobivene poruke u obitelji utječu na ponašanje njenih članova.	0.764	0.621
120. Ono o čemu članovi obitelji govore, dio je stvarnosti.	0.720	0.749
121. Riječi i djela članova obitelji su međusobno u uskoj vezi.	0.739	0.707
122. Ono što se misli, to se i govori.	0.576	0.691
123. Članovi obitelji slobodno međusobno komuniciraju, bez bojazni da će njihova pozicija biti ugrožena.	0.630	0.710
124. Ne sumnjam da moji roditelji ono što misle, to i govore.	0.545	0.598

FAKTOR 6		
20. Ne mogu promijeniti frizuru dok ne dobijem odobrenje od roditelja.	-0.390	-0.384
79. Volim se vratiti što prije kući iz škole.	-0.446	-0.577
86. Zahtjevi u obitelji se direktno upućuju onome na koga se odnose.	0.460	-0.082
107. Roditelji me obično pitaju gdje bih želio ići na ljetovanje.	-0.564	-0.615
FAKTOR 7		
104. Među članovima obitelji prevladava mišljenje da nije bitno riješiti neki problem, važno je da se oni slažu.	-0.469	-0.622
106. Za članove obitelji važno je da se približno govori isto, bez obzira što se o problemu misli.	-0.502	-0.689
128. Promjene u ponašanju izbjegavaju se da bi se sačuvala stabilnost u obitelji.	-0.620	-0.718
129. Članovi obitelji prilagođavaju se uhodanim obiteljskim običajima.	-0.523	-0.602
130. Članovi obitelji prilagođavaju se tradicijama porodice.	-0.618	-0.633
131. Za članove moje obitelji važno je da se slažu u očuvanju obiteljskog života bez obzira na vlastite osjećaje.	-0.904	-0.781
132. Članovi obitelji smatraju da je biti zajedno važnije od zajedničkog doživljavanja.	-0.847	-0.734
133. Za obitelj je važno kako se slažu njeni članovi, a ne kako osjećaju.	-0.773	-0.733
134. Različitosti između članova obitelji treba eliminirati.	-0.450	-0.591
135. Češće razgovaramo o tome što radimo, nego kako se osjećamo.	-0.586	-0.596
140. U mojoj obitelji se nastoji druge prilagoditi vlastitim interesima.	-0.546	-0.686
FAKTOR 8		
71. Ti još ništa ne znaš o životu - omiljena je izjava mojih roditelja.	-0.378	-0.579
85. U međusobnim kontaktima članovi obitelji na kompliciran način priopćavaju pojedine zahtjeve.	-0.399	-0.627
88. Često mi nije jasno što roditelji zahtijevaju od mene.	-0.690	-0.618
89. Za doručkom otac uvijek čita novine.	-0.580	-0.590
90. Za vrijeme ručka uglavnom razgovaramo o vremenu.	-0.583	-0.665
91. U obitelji se razgovara o nevažnim stvarima.	-0.645	-0.581

95. Nakon suprotstavljanja u nekom mišljenju, članovi obitelji osjećaju se povrijeđenima.	-0.636	-0.574
96. Članovi obitelji tijekom međusobnih sukoba u razgovoru međusobno se ne štede.	-0.634	-0.614
97. Konfliktne situacije u obitelji posljedica su zlonamjernosti.	-0.740	-0.785
98. Niti jedan od mojih postupaka mojim roditeljima nije dobar.	-0.772	-0.777
99. U mojoj obitelji greške se ističu.	-0.826	-0.624
100. Kada se nešto radi u obitelji, pa makar i dobronamjerno, kritizira se.	-0.813	-0.749
101. Aktivnosti članova obitelji pokušavaju se zlonamjerno tumačiti.	-0.802	-0.785
105. U obitelji se zataškavaju različita mišljenja.	-0.747	-0.710
110. Članovi obitelji prisiljavaju jedan drugoga da prihvate određene zaključke.	-0.611	-0.742
111. Članovi obitelji ne slušaju jedan drugoga kada međusobno razgovaraju.	-0.718	-0.757
112. U obitelji nije poželjno reći istinu.	-0.560	-0.736
113. Postoje teme o kojima u obitelji nije poželjno govoriti.	-0.638	-0.592
114. Među članovima obitelji govori se o negativnom, a pozitivno se prešućuje.	-0.615	-0.754
115. Nikad ne napravim ono što se od mene traži, jer znam da su moji roditelji zaboravili ono što su me tražili.	-0.531	-0.711
116. U obitelji se zahtijeva striktno izvršavanje danih obećanja.	-0.379	-0.376
117. Ono što se u obitelji zahtjeva, ne ostvaruje se.	-0.585	-0.699
FAKTOR 9		
44. Za nastale događaje unutar obitelji njeni članovi nisu zainteresirani.	-0.678	-0.734
45. U obitelji je prisutno suparništvo.	-0.481	-0.620
51. Članovi moje obitelji su individualisti.	-0.576	-0.525
57. Članovi obitelji su zajedno jer to zahtijeva materijalna situacija.	-0.710	-0.667
58. Članovi obitelji su zajedno jer toleriraju jedan drugoga, premda se ne vole.	-0.808	-0.796
60. Nepravda je osnova reagiranja u mojoj obitelji.	-0.578	-0.528
61. Međusobna reagiranja u obitelji nisu odraz iskrenih odnosa.	-0.667	-0.630
63. U obitelji je svatko zabavljen sam sa sobom.	-0.706	-0.693

64. Prema ponašanju članova obitelji izgleda da svatko voli samo sebe.	-0.722	-0.793
66. Kontakti s drugim članovima obitelji ostvaruju se pomoću posrednika.	-0.549	-0.734
FAKTOR 10		
136. Baš me briga koga smetam - ja radim po svom.	0.609	0.661
137. Članovi obitelji pridržavaju se načela prema kojem nije bitno smeta li njihovo ponašanje nekog drugog, bitno je da svako radi po svojem.	0.553	0.729
138. U mojoj obitelji se smatra da je za njene članove bitno zadovoljstvo drugih njihovim ponašanjem, a nije bitno kako se oni osjećaju.	0.394	0.685
141. Ako se u obitelji netko mora promijeniti, to nisam ja.	0.672	0.603
142. U obitelji vlada načelo prema kojem se svi moraju ponašati prema zahtjevima pojedinaca.	0.470	0.690
143. Ne želim sebe prilagoditi drugima, neka se drugi prilagode meni.	0.746	0.757
144. Znam da će mi sve biti oprašteno ako se rasplačem.	0.615	0.717
145. Članovi obitelji najviše postignu kada se rasplaču.	0.654	0.748
146. U mojoj obitelji ne postiže puno onaj koji pokazuje slabosti.	0.456	0.588
147. U mojoj obitelji prevladava pravilo » nije važno što se radi, važno je da je pojedinac zadovoljan sam sa sobom«	0.804	0.676
148. U mojoj obitelji vrijedi pravilo » vlastiti mir je najvažnij«	0.662	0.596
149. Za zadovoljavanje vlastitih potreba članovi moje obitelji dostatni su sami sebi.	0.518	0.648
150. Ne razmišljam o tome kako se moji roditelji osjećaju.	0.531	0.690
FAKTOR 11		
119. Dobivene poruke u obitelji utječu na ponašanje njenih članova.	0.322	0.006
126. Od mene traže samo da budem dobar u školi.	-0.675	0.710
127. Omiljena izreka moje mame je: » budi dobar pa će ti u životu biti dobro«	-0.616	0.698
FAKTOR 12		
24. Mislim da sam zadovoljan s ponašanjem članova obitelji.	0.436	0.715
25. Smatram da moja obitelj kao cjelina dobro funkcionira.	0.473	0.774
26. Ne bih mijenjao svoju obitelj za neku drugu.	0.960	0.754

27. Obitelj mi pomaže da se snalazim u životu.	0.663	0.772
28. Mislim da je ugodno živjeti u mojoj obitelji.	0.686	0.847
29. Nikada ne bih mijenjao moju obitelj.	1.017	0.854
54. Siguran sam da me roditelji vole i onda kada napravim glupost.	0.584	0.703
55. U obitelji prevladava ljubav, bez obzira na trenutačne nesuglasice.	0.464	0.785
59. U mojoj obitelji odnosi su pravedni i poštenu.	0.394	0.735
FAKTOR 13		
U obitelji se zna o tome što se dogodilo većini mojih prijatelja.	-0.644	-0.708
2. Moji roditelji znaju imena većine mojih prijatelja.	-0.638	-0.709
FAKTOR 14		
6. Znam datum rođenja svojih roditelja.	-0.702	-0.603
7. Često razgovaram s roditeljima.	-0.358	-0.575
8. Znam kolika je plaća mojih roditelja.	-0.638	-0.616
141. Ako se u obitelji netko mora promijeniti, to nisam ja.	-0.396	-0.415
FAKTOR 15		
5. O svojim osobnim problemima članovi obitelji razgovaraju s drugim članovima obitelji.	-0.359	-0.522
9. Izmjenjujem mišljenje o društvenim problemima s članovima obitelji.	-0.326	-0.523
13. Smatram da mi drugi članovi obitelji iznose svoje vlastite probleme	-0.457	-0.612
32. Za događaje u obitelji međusobno se optužujemo.	0.378	-0.331
FAKTOR 16		
19. Imam potrebu da o mojim važnim pitanjima obavijestim roditelje.	0.405	0.399
72. Uglavnom mi sve dopuštaju samo da im ne smetam.	-0.473	0.243
73. U obitelji se zastupa načelo prema kojem je volje dopustiti i neprimjereno ponašanje samo da se sačuva obitelj.	-0.408	0.267
74. U procjeni situacije, za članove obitelji prihvaća se stalnost i sigurnost u ponašanju.	-0.368	0.592
75. Međusobni odnosi u obitelji su zadovoljavajući.	-0.700	0.796
76. Članovi obitelji smatraju da im je bolje u obitelji nego izvan nje.	-0.627	0.633

78. Ako dođe do nesuglasica, članovi obitelji nastoje ih prevladati.	-0.502	0.708
82. Nesuglasice u obitelji rješavaju se dogovorom.	-0.500	0.723
83. Među članovima obitelji vlada povjerenje.	-0.561	0.785
84. Članovima obitelji jasno je što se u obitelji od njih zahtijeva.	-0.393	0.669
104. Među članovima obitelji prevladava mišljenje da nije bitno riješiti neki problem, važno je da se oni slažu.	-0.463	0.416
FAKTOR 17		
35. Nastale greške u obitelji rješavaju se ukazivanjem na pozitivno ponašanje.	-0.491	-0.613
36. Prema novom ponašanju (u oblačenju, društvu itd.) postupa se tolerantno.	-0.539	-0.658
37. O nastalim greškama u ponašanju u obitelji se razgovara, a ne primjenjuju se kazne.	-0.354	-0.574
70. U mojoj obitelji se traže uspjesi u svemu što radiš.	0.352	-0.135
FAKTOR 18		
37. O nastalim greškama u ponašanju u obitelji se razgovara, a ne primjenjuju se kazne.	0.341	0.226
38. U mojoj obitelji česte su kazne i zabrane.	-0.326	-0.604
65. Uvijek televizijski program bira otac.	-0.572	-0.698
80. Kad pokušavam obraniti neki svoj postupak pred roditeljima, mama me brani, a otac mi ne dozvoljava govoriti.	-0.373	-0.57

CHILDREN'S PERCEPTION OF FAMILY COMMUNICATION

SUMMARY

This research covered the content, the function and the types of interpersonal communication in families, and the perception differences among children of different life styles (high school children, users of CZSS and users of treatments from specialized institutions for children and youth with behavioural disorders) were noted. The sample consisted of 953 children up to 18 years of age. The characteristics of family communication were gathered using the standard questionnaire "Communication in the family", by Brajša et al. Factor analysis isolated 18 factors of the first order and 3 factors of the second order. The discriminative analysis yielded two discriminative functions. These functions inform us about the differences among the three interviewed groups, and are expressed through the subjective experience of the person questioned. The first discriminative function shows a forced, ill-willed communication that stresses individuality and the absence of a qualitative interaction between the parents and the child. The second discriminative function shows the existence of formal communication, but lacking true content and quality. The results showed that the interviewed adolescents feel that intra-family communication which includes a feeling of familial unity and understanding is the leading motivator, whilst the most important risks are insufficient cooperation of the family members and insufficient interest by the family members for the adolescents' needs.